

14. HERALDICKÝ DOPIS.

Pečeť s hlediska výtvarníka. Kromě svého praktického účelu má pečeť hlavně poslání reprezentační, a tu je přirozeným následkem, že jejímu vzhledu se věnovala zvláštní péče. Byla proto už od nejstarších dob výtvorem uměleckým, a čím byl větší význam jejího majitele, tím vzrůstala i její honosnost a uměleckost jejího řešení, které navrhoval vždy umělec nejlepší z dosažitelných. Proto také bohatství a kulturní význam měst jako Praha, Kutná Hora, Jindřichův Hradec a j. se jeví i v jejich pečetích.

Nyní se užívá pečeti skoro jen okrouhlých, ale tomu tak vždycky nebylo. Ve středověku byla daleko větší pestrost tvarů: byly pečeti tvaru štu, mandle (mandorly), oválné, hranaté (na př. obdélník s uťatými rohy) a j. Okrouhlá pečeť se však rozšířila nejvíce, jistě pro svou praktičnost, a v nové době úplně převládla.

Obsah pečeti s hlediska výtvarného se obvykle skládá z obrazu a nápisu (pečeti bez nápisu, jen se znakem, jsou mladší) a velmi záleží na schopnostech návrhovatele, aby vyřešil celek k dokonalému uměleckému účínu. Nejsnadnější (a proto nejčastější) řešení je souměrné, s nápisem po celém obvodu kruhu. Ale už staré památky ukazují, že pečeti méně obvyklé a rázovitě řešené dokládají vyšší úroveň svého autora. Osobitost řešení pečeti se týče jak obrazu, tak i písma, i jejich vzájemného poměru, neboť vše má tvořit komposičně jeden celek.

Schopný umělec umísťuje obraz na pečeti nejen doprostřed, jak je to nejobvyklejší, nýbrž vysunuje jej někdy podle potřeby ke kraji pečeti, dovede spojit dva i více obrazů, výtvarně nesouvisejících, v lačný celek, třebaš úplně nesouměrný, ale komposičně dokonale vyvážený.

Také umístění písma umožňuje rázovitě řešení. Bývá vykresleno buď volně nebo na stuhu. Je-li na stuze, může opustit plochu mezikruží na obvodu pečeti a zasahovat různé hluboko do vnitřního pole pečeti a tím vyplnit místo libovolné velikosti a tvaru, čehož lze s výhodou použít při komposici zejména takových pečeti, na nichž vlastní obraz je značně nepravděpodobný a nelze jej rozvinout do plochy napřed stanovené. Stuha se dá různými způsoby zprohýbat, sřasit, proplést, podle fantasmie a vynalézávatosti autora. Někdy je stuha s nápisem řešena souměrně, jindy sáhne umělec k nesouměrnosti i zde a vyřeší každý prvek pečeti osobitě. Pokud se písmo nechává na okraji pečeti, umísťuje se na př. do horní poloviny obvodového mezikruží (toto mezikruží buď není ohraničeno čarou vřbec, nebo je vyznačeno linkami, perloucem, rostlinnými motivy a pod), dolní část mezikruží a celý vnitřek je pak vyplněn obrazem (na př. znakem). Nápis může být též dole pod obrazem, jako podkova nahoru otevřená, nebo ve dvou nespojených obloucích po stranách a pod.

V současné době je pečeť skoro všude nahrazena razítkem, a tím se ovšem ztrácí značná část důstojnosti, kterou měla pečeť vosková. Tím více však záleží na tom, jak je razítko umělecky řešeno, aby se tak mohlo stát alespoň poněkud důstojným nástupcem pečeti.

S hlediska výtvarného je rozdíl mezi pečeti a razítkem ten, že pečeť je plastická, kdežto razítko je řešeno lineárně, graficky. Komposiční pravidla však zůstávají stejná a nemění se ani jiné předpisy, na př. heraldické. Umělec, který dnes navrhuje razítko, zase podle svých schopností zvolí řešení těžší nebo snadší, ale vždy se vynasnaží, aby otištěný obraz byl nejen zřetelný, nýbrž i krásný. Aby byl zřetelný, musí zachovat náležitý poměr mezi obrazem a nápisem. Vlastní obraz musí být nejen jako celek, nýbrž i v detailech vytvořen úměrně. Jde-li tedy na př. o erb, nesmí být některá podstatná část (třeba klenot) tak titěrná nebo nevýrazná, že se ztrácí. Ale i na př. krydla musí být skutečně komponována a ne nahrazena všelijakými červíkovitými čárkami, které pak dokazují, že autor si se znakem nevěděl rady.

Písmo, jež přece jest určeno ke čtení, má být hlavně čitelné. Není správné užívat písma, které se k ostatnímu řešení nehodí slohově.

Opravdový umělec si podrží při vlastní tvůrčí práci svou osobitost, i když jinak se zařídí podle předpisů (na př. u razítek úředních musí být nápis po obvodu) nebo

přání objednatele, pokud jejich splnění je slučitelné s uměleckou stránkou práce. Moderní pečeť (nebo razítko) má navrhovat umělec, a ještě ne kterýkoliv umělec. Musí totiž mít určité školení a smysl dekorativní; musí umět vytvořit písmo, což je věc stejně obtížná jako na př. malovat krajinu a pod.; jde-li o pečeť heraldickou, musí mít znaťost heraldiky. Vytvořit návrh na pečeť je práce stejně těžká a odpovědná jako každá jiná práce umělecká.

Prof. J. Mařík.

Heraldika v tisku. Lidový deník z 9. srpna 1944 uveřejnil drobný článek o povšechném významu heraldiky od J. Milde, provázený heraldickou kresbou V. Řeřichy. — Týž list z 25. října otiskl výzvu týkající se soupisu heraldické literatury v soukromých knihovnách, pořádaného Heraldickým odborem J. s. č. r.

Časopis Rodopisné společnosti z 1. září 1944 přináší článek „O hrobce Štampachů ve Mšeci“ od Dr. J. Salaby, v němž je zmínka o znaku Štampachů na zámku ve Mšeci.

Týdeník Svět z 13. září 1944 popisuje hraniční kámen v lese Oboře u Červeného Kostelce se znakem nesoucím „loukou se špicemi“, jak se v článku praví, a s letopočtem 1730.

Věstník územní samosprávy z 28. září 1944 uveřejnil článek „Užívání městských znaků“ (autor neuveden), obsahující dobře promyšlené směrnice, určené městským správcům, o užívání městských znaků. Poznamenáváme, že Věstník chvályhodně užívá na obálce i na titulním listu pěkného českého znaku.

Národní politika ze 17. října 1944 v článku „Z dějin města Poličky“ popisuje poličský městský znak. — Týž list z 18. října se zmiňuje v článku „Konínský ráček“ o tom, že město Jince má v znaku třílobitu. — Rovněž Národní politika z 24. října v stati nazvané „Stará stříbrná plumlovská pečeť“ popisuje starobylé pečeti (nikoli pečeť!) města Plumlova.

Polední list z 27. října 1944 v článku „Pohledy do staré Prahy“ se zmiňuje o znaku Nového Města na věži novoměstské radnice. — Rovněž Polední list z 28. října uveřejnil článek „Co je to exlibris“, v němž je zmínka též o exlibris heraldických. V tomtéž čísle Poledního listu se mluví o českém znaku na brakteátech v článku „1015 let od ražení českých denárů“.

Plzeňská Nová doba z 27. října 1944 uveřejnila obsáhlý článek „Vývoj plzeňského znaku“ od Dipl. sc. pol. F. Vlčky; článek je provázen dvěma kresbami znaku města Plzně.

Nedělní list z 29. října 1944 otiskl článek „Zábava lidu a králů“ od F. Janury. Stat podává povšechnou informaci o lukostřelbě a zmiňuje se o tom, že luk je též motivem na některých znacích; jako příklad jest uváděn erb Dačických z Heslova. Autor článku mohl ovšem též dodat, že ještě daleko častějším motivem nežli luk sám, je v heraldice toul a hlavně šíp, jež přece oba patří k lukostřelbě. Patří k ní patrně i stále ještě záhadný odřívous či zavinutá střela.

Z neperiodického tisku uvádíme dvě publikace, jež obě byly vydány V. Poláčkem v Praze a obě se významně vyznačují vynikající úpravou, u tohoto nakladatele již obvyklou. Je to „**Jindřichův Hradec**“ od Dr. Antonína Matějčka a Dr. Karla Trísky a soubor reprodukcí grafik Cyrila Boudy „**Tvář našich měst**“. Knižka o Jindřichově Hradci je provázena 64 vyobrazeními, z nichž četná obsahují znaky, tak na př. znak na hlavní bráně zámku, znaky na t. ř. Novém stavení a zejména proslulý znakový vlys z maleb svatojirské legendy v Dolní komnatě z r. 1338. Z publikace je zřejmo, jak nynější majitelé zámku v Jindřichově Hradci, hrabata Czerninové, obětavě pečují o udržení vzácných památek jindřichohradeckých. — „**Tvář našich měst**“ je soubor 16 pohlednic reprodukcí pohledy na Prahu i jiná města naší vlasti; jsou to dřevoryty, lepty a jiné grafiky Cyrila Boudy. Jeho spiritualisující veduty obsahují jako svou organickou součást také znaky.

tak na př. Prostějov, Plumlov, Clomouc, Chotěboř a j.; je mezi nimi též znak města Zlína, jenž však je heraldickým zmetkem. Na štít zcela správně kreslený je postavena bota, jejíž horní část je skryta v přílbě vojenského tvaru a na ni je bafovské B. Nebylo by námitk ani proti botě, ani proti bafovskému B, ba není námitek proti žádným uměleckým licencím, pokud zachovávají řád heraldiky, jenž přece není libovolnou konvencí, nýbrž jen zcela organicky vyrůstá z historických skutečností, téměř vždy rázu velmi praktického.

[Náhrobní desky v chrámové dlažbě. Náhrobní kameny v kostelích, zdobené znaky, řadíme mezi důležitě prameny heraldické, nezdívka i unikátní. Svou charakteristickou kamennou plastikou výrazně zobrazují erb v celé jeho struktuře a v epitaflu jej doprovázejí cennými údaji genealogickými, jež jde těžko bychom našli. Znak na náhrobní desce je někdy doprovodem motivu figurálního, totiž portretu osoby pohřbené pod kamenem; o věrnosti takové kamenné podobizny sice můžeme někdy pochybovat, leč přece se zdá, že lze důvěřovat alespoň povšechné podobnosti a jistě pak správnému vystižení kroje, ozdob, zbraní. Tim všim a také ovšem nepominutelnou výtvarně uměleckou stránkou (třebaže právě ta v určitých obdobích se nám jeví značně šablonovitá) jsou náhrobní desky trvale cennými, dokumentárními památkami kulturně a umělecky historickými.

Uvědomíme-li si to vše, jistě nás překvapí, jak skutečně málo pozornosti a péče bylo dosud věnováno náhrobním kamenům. Máme tu na mysli stránku konserváční, na které heraldika má vynikající zájem. Je trpce litovat, že valná část náhrobních desek, tvořících součást chrámové dlažby, byla a je nezadivitelně ničena tím, že po staletí jsou vyslápávány tisícovými kročeji nohou, často těžce obutých, a že tak je zřetelnost jejich obrazů i nápisů stále více stírána; dnes v četných případech jest už věru těžko určit i jen základní rysy erbu, figury, podob. Tim je působena bolestná ztráta nenahraditelných unikátů a je jistě správně připomenout, že v době, kdy odborná veřejnost káře nepochopení josefinského období, za něhož valná část náhrobních kamenů ze zaniklé kaple Betlemské a z kostela Božeho těla v Praze byla nemilosrdně odstraněna a posloužila jako dlažební materiál pro chodníky, a vytýká tento neblahý čin těm, kdož jej nařídili neb alespoň stěpeli, že tatáž veřejnost nedávši se poučit zbytečnou ztrátou vzácných náhrobních kamenů významných osobností 16. a 17. věku lhotejně mlčí k tomu, že náhrobní desky jsou i nadále, před našim zrakem ničeny, ne sice násilným odstráněním a rozbíjením, nýbrž pozvolným vyslápáváním a stíráním; konečný výsledek jest ovšem stejný.

Nejen odborníku, majícímu speciální zájem, nýbrž každému milovníku starobyklých památek je jistě těžko, je-li bezmocným svědkem tohoto pozvolného, ale jistého ničení náhrobních kamenů zasazených v chrámové dlažbě. Nejen odborník, nýbrž i laik se táže, proč není postarano o to, aby náhrobní desky ve všech kostelích byly vyzdvíženy a zasazeny do vnitřních zdí chrámových (lépe nežli do vnějších, kde trpí nepohodou), jako učinila již řada kostelů i kostelíků v Praze i v jiných městech a místech.

Nebylo by jistě pro nás vyznamenáním, kdyby příští generace vzpomínaly na naši lhotejnost k památkám se stejnou trpkostí, s jakou my vzpomínáme na lhotejnost generací, jež náš předcházely. Dr. V. Palivec.

Heraldika v aukcích. Jeřábekova dražební síň konala aukce ve dnech 24.—27. října 1944; byly draženy, jako vždy, i tentokrát předměty heraldické, na př. skleněný pohár s rytým erbem, 2 listy s erby z r. 1602 od Paprocského z Hlohol, a j. — Rovněž Šbératelský salon konal v říjnu aukce, na níž byla dražena též heraldika, na př.: Urkundenbuch der Stadt Budweis s pečeti, rukopis V. Krále z Dobré Vody, a j.

[Heraldická supralibros na knižních odměnách. V I. díle románu „F. L. věk“, v kapitole nazvané „Praemio donatus“ líčí A. Jirásek scénu, při které žákům pražského gymnasia byly udíleny knižní odměny za dobrý prospěch. Tento zvyk byl nejen na gymnasiích, nýbrž i na jiných druhích škol, kde žáci dostávali za pěkné známky a náležité chování darem knihy.

Heraldika bude zajímat, že knihy dávané jako odměna bývaly někdy na desce opatřeny znakem. Jde tedy o jistý

druh heraldického supralibros, které však druhdy bylo provedeno heraldicky chybně, jak dosvědčují dva případy, které uvádím.

První je dílo T. Livii Patavini Historiarum libri, qui supersunt omnes. Tomus primus; Halaë et Berolini 1821. Kniha je vázána do hnědé kůže a zlatený nápis, vyražený do přední desky oznamuje, že jde o odměnu „Praemium, quod Munificentia Augusti accepit Häger Franciscus. Do zadní desky jest opět zlatenými písmeny vyryto: In gymnasio Academico Pragae 1823. Na obou deskách je vyryt zlatený habsburský znak, jehož tinktury jsou naznačeny šrafováním. Štít je dvakrát nazděl dělený, uprostřed v červeném poli stříbrné břevno (Rakousko), vlevo (správně vpravo) v zlatém poli červený lev (Habsburk) a vpravo (správně vlevo) v zlatém poli červený síkmý (správně kosmý) trám, na něm tři stříbrní alerioni (Lotrinsko); štít je na hrudi orla, nad jehož hlavami je císařská kruna. Výška znaku od vrcholu koruny k dolnímu okraji orla činí 20 mm, největší šířka 19 mm. Pro tento nepatrný rozměr jsou figury velmi nezřetelné a znak je vubec zrcadlovým obrazem znaku správného.

Druhá knížka se nazývá Ein neues Prüfungsgeschenk für wohlverhaltene Schüller; Jos. Fidler von Vetterl, Pisek. Na štítu přilepeném v horní části přední papírové desky je vyraženo zlatenými písmeny: Der Verdienten Mrasek Franziska. Další štítek v dolní části desky má označení: a. d. 2. Metropolitanschulklasse 1821. Mezí oběma štítky jest uprostřed desky vyryt znak, jehož tinktury jsou nahrazeny šrafováním: v červeném štítu stříbrné břevno; nad štítem uprostřed nitra, vpravo jednoduchý kříž, vlevo berla. Podle označení Metropolitanschulklasse a podle podoby znaku se zdá, že jde o znak pražského arcibiskupství a že o láné tinktury, jakož i jednoduchý kříž (který u arcibiskupství má být dvojitý) se dostaly do znaku jen nedopatřením rytcovym.

Knih, které byly udíleny jako odměna a které jsou opatřeny znakem, je jistě nemnoho. Jsou ponejvíce v soukromém majetku. Autor této stati zamýšlí napsat studii o knižních školních odměnách se znaky a prosí ty, kdož by věděli o takových knižkách, o zpravu o nich.

J. Svátek, Praha XII-425.

Za nejlepší práci v umění, vědě a literatuře nebylo nikdy nic placeno. Co myslíš, že Homer dostal za Iliadu?

Ruskin.

Pokus o několik výměrů. Před nedávnem byly tu (v 4. Heraldickém dopise) navrženy některé nové heraldické výrazy, jež se již počnají užívati, a nebude tedy nesprávně se pokusit o přesnější výměr jejich pojmového obsahu; máme tu na mysli termíny znakověda, znakoznalství, znakověda, znakověda, znakopis, znakověda, znakomalba.

Znakovědu bychom určili jako vědeckou, badatelskou stránku heraldiky a jako znakovědu bychom označili heraldiku, jenž se svým oborem zabývá, postupuje při tom podle přísných pravidel platných pro činnost vědeckou vubec. Výrazu **znakoznalství** bylo až do-ud užíváno jako synonyma se slovem heraldika, leč i tu bude nutno rozlišovat. **Znakoznalství** se ustaluje jako výraz pro dobrou, důkladnou znalost heraldiky, jak je jí zapotřebí pro heraldickou praxi, tedy pro tvorbu a návrhy nových znaků, pro určování erbů, pro úspěšnou činnost konserváční a popularizační a pod., avšak bez předpokladů vědecké práce heuristické a syntetické. **Znakopis** zůstává v blízkosti znakovědy; je to činnost rovněž vědecká, ale mířící nikoli k synthese, nýbrž k analýse, tedy k určování znaků, k zjišťování jejich původu, doby vzniku, uměleckého slohu. Slovo **znakopis** nemá ten význam jako na př. dějepis nebo přírodopis, tedy popisování nebo vypisování v širším smyslu vubec; termín znakopis nahrazuje dosavadní cizí slovo blason, znamená tedy popis znaku, a to takový, že každý heraldik, věci znalý, podle něho může erb nakreslit, resp. namalovat, nebo nemá-li kresliřského nadání, alespoň si jej představit. Významy **znakověda**, **znakomalba** označují výtvarnou, uměleckou stránku heraldiky, tedy kreslení a malování znaků, návrhy nových znaků a snad i uměleckou kritiku erbů, určování jejich slohů a znalost uměleckého vývoje heraldiky, jak se projevuje v sledu uměleckých stylů výtvarných.

Vidíme tedy, že nová, ale již se užívající terminologie značně pomůže při přesném rozlišování jednotlivých činností heraldických, jež všechny lze shrnout pod široký pojem heraldiky.

J. M.